

## ПЕДАГОГТАРДЫҢ ТИІМДІ ТӘЖІРИБЕДЕ ҮЗДІКСІЗ КӘСІБИ ДАМУЫ

*Жүргімбаева Асия Асығатбекқызы,  
Қараулова Қорлан Мизамқызы,  
Нұрахметова Айгүл Баязитқызы,  
Төретаева Жазира Сардарқызы,*  
қазақ тілі мен әдебиеті мұғалімдері,  
Қостанай қаласы әкімдігінің білім бөлімінің  
М. Қозыбаев атындағы №23 орта мектебі, Қостанай қ.

### Аннотация

Өзектілігі. Баяндамада педагогтардың тиімді тәжірибеде үздіксіз кәсіби дамуының жолдары қарастырылады.

Мақсаты. Жаңа формация мұғалімінің кәсіби дамуының, оның құзыреттілігінің, өнімділігінің, педагогикалық шеберлігінің маңыздылығын ашу.

**Түйінді сөздер:** кәсібилік, кәсіби даму, құзыреттілік, педагогикалық шеберлік, өнімділік.

### Аннотация

Актуальность. В докладе рассматриваются пути непрерывного профессионального развития педагогов в эффективной практике.

Цель. Раскрыть значимость профессионального развития учителя новой формации, его компетентности, производительности, педагогического мастерства.

**Ключевые слова:** профессионализм, профессиональное развитие, компетентность, педагогическое мастерство, производительность.

### Abstract

Relevance. The report examines the ways of continuous professional development of teachers in effective practice

Goal. To reveal the significance of the professional development of a new formation of teachers, their competence, productivity, and pedagogical skills.

**Keywords:** professionalism, professional development, competence, teaching skills, productivity.

«Мұғалім өзінің білімін үздіксіз көтеріп отырғанда ғана мұғалім, оқуды, ізденуді тоқтатысымен оның мұғалімдігі де жойылады»

К. Д. Ушинский

Адам баласы қандай мамандық иесі болмасын, қандай да бір жерде жұмыс атқармасын өзінің кәсібінің майталманы болуы керек, ал маманының майталманы болу үшін не керек? Әуелі, еңбек керек, ізденіс керек, өзін-өзі жан жақты адам ретінде, тұлға ретінде дамытуға деген талпыныс керек. Мектептің жаны, мектептің жүрегі – мұғалім деп айтып та, естіп те жатамыз. Ахмет Байтұрсыновтың «Мектептің жаны – мұғалім. Мұғалім қандай болса, мектеп сондай болмақшы. Яғни, мұғалім білімді болса, ол мектептен балалар көбірек білім алып шықпақшы. Солай болған соң, ең әуелі мектепке керегі – білімді, педагогика, методикадан хабардар, жақсы оқыта білетін мұғалім» деген сөзінде қаншама ой, қаншама түйін жатыр. Расымен де, өмірдегі сан түрлі мамандықтардың ішінде білімділікті, кәсібилікті, тәрбиелілік пен шеберлікті аса қажет ететін мамандықтың бірден-бірі – мұғалім мамандығы. Кәсібилік – ұстаздың психолого-педагогикалық, ғылыми-пәндік білім-біліктің мәдени адамгершілік ұстанымдарыммен үйлесудің жоғары деңгейі. Кәсіби құзыреттілік – өз бетінше және жауапты әрекет жасауға мүмкіндік беретін белгілі бір психикалық жағдай, арнайы білімнің болуы, жалпы және арнайы эрудицияның болуы, ғылыми-кәсіби дайындығын үнемі жетілдіру, күнделікті іс-әрекетте міндеттерді шешу үшін еңбек субъектісінің кәсіби дайындығы және қабілеті. Ал мұғалімнің кәсіби құзыреттілігі білім беру нәтижесін қамтамасыз ететін шешуші фактор, өз кезегінде, тіпті қоғам жағдайының сапалы өзгеруіне әсер етеді. Міне, сондықтан да, қазіргі педагог білім беру үрдісін ұйымдастырудың көпқырлылығы туралы білуі шарт.

Кәсіби даму – (лат. *profiteor* – өз ісімді хабарлаймын) – еңбек әлемінде, соның ішінде жекеленген кәсіби ролдердің, кәсіби мотивацияның, кәсіби білімдер мен дағдылардың әртүрлі аспектілерін игеруге бағытталған адамның онтегенезде болып жатқан әлеуметтену үрдісі. Кәсіби дамудың негізгі қозғаушы күші әлеуметтік топтар мен институттарға идентификациялану негізінде әлеуметтік контекстке интеграциялануға тұлғаның талпынысы болып табылады. Кәсіби даму – нәтижесінде адамның өзінің барлық өмірінің барысында өз кәсіби дағдылары мен іскерліктерінің деңгейін және сапасын сақтауға мүмкіндік алатын үрдіс. Бір рет қана кәсіби маман болу мүмкін емес. Кәсіби маман болып қалу үшін, тұлғаның үнемі кәсіби дамуы қажет. Кәсіби даму іс – әрекеттің барлық саласына қатысты: педагог, менеджер, кеңес беруші, психолог, дәрігер, дизайнер, әртіс және тағы басқа. Кәсіби даму – бұл жүйелі беку, білім саласында жетілу және кеңею, тұлғалық сапалардың дамуы, жаңа кәсіби білімдер мен дағдыларды меңгерудегі қажеттілік, өзінің барлық еңбек жолында белгілі міндеттерді атқара білу. Кәсіби даму міндеттілік немесе жалған емес, ойлаудың, пайдалы әдеттің негізі болуы керек. Қоғамдық қызығушылықтардың көзқарасы бойынша, адамның кәсіби дамуы тек кәсіби әдеп кодексінің бір пункті: өзімен жұмыстанбайтын адам, кәсіби маман деп танылмайды деп те қарауға болады. Кәсіби даму адамнан саналы, бағытталған, белсенді оқуды талап етеді. Мұндай оқу басқа формалардан анық ерекшеленеді [2, 7 б.].

Қазіргі уақытта білім беру саласында өзгерістер көп, сол өзгерістерге лайық педагог болу үшін қойылатын талаптар да күрделене түсуде. Бұл адамның шығармашылық мүмкіндіктерін дамыту қажет дегенге әкеледі. Оған білім беруді гуманизациялау сай келеді. Білім берудегі гуманизация да тұлғаның ақыл-ой, эмоционалды, еріктік және адамгершілік әлеуетін байыту, өзін-өзі көрсету, өзін-өзі дамыту шекарасын кеңейту және өзіндік қалыптасу үшін ақиқат жағдайлар туғызуды талап етеді. Мұны білім берудің гуманистік мақсаты деп санаған философ Э.В. Ильенков еді [4, 16 б.]. Аталған гуманистік мақсат әр адамның жеке дамуының адамдық мәдениетінің шегін, танылған және танылмаған, жасалған және жасалмаған аймағын анықтауға мүмкіндік береді. Адамды мәдениеттің жаңа деңгейін меңгеруге көшіру, оның әлемге, басқа адамдарға және өзіне деген қатынасын өзгерту, өз іс-әрекеттері және оның әкелер жағдайына деген жауапкершілігін арттыру – білім беруді гуманизациялаудың басты нәтижесі. Ал білім берудің дәстүрлі жағдайында педагог тек педагогикалық әрекетті қатаң жүзеге асырушы ретінде болады. Осыдан келіп педагогтың кәсіби дайындығының да мақсаты өзгереді. Ол кәсіби білім, іскерлік, дақдылардан басқа (кәсіби құзыреттілік) педагогтың жалпымәдени дамуын, тұлғалық ұстанымдардың қалыптасуын (педагогтың педагогикалық іс – әрекетке мотивациялық – бағалы қатынасын) қамтиды. Бұл бірлік – қасиеттердің жиынтығы емес, сапалы жаңа білім ретінде көрінеді. Ол педагогтың тұлғасының даму деңгейін сипаттайды. «Қазақстан Республикасының жаңа формация педагогінің үздіксіз педагогикалық білім беру тұжырымдамасында» жаңа қоғам мұғалімін «рухани адамгершілігі жоғары, азаматтық жауапкершілігі мол, белсенді, жасампаз, рефлексияға қабілеті басым, экологиялық білімді, шығармашыл тұлға, өзін-өзі дамытуға және өзін-өзі көрсетуге ұмтылысы, әдіснамалық қалыптасуының жоғары деңгейін сипаттайтын әлеуметтік, тұлғалық, коммуникативтік, ақпараттық және біліктіліктің басқа түрлерін меңгерген құзырлығы жоғары маман» деп сипаттайды. Сондықтан маманның кәсіби құзырлығының әлеуметтік және тұлғалық түрлеріне ерекше мән беріледі. Бұл үшін, біріншіден, ақпараттық қоғамда кез келген маманның іс-әректі күшейтіледі, екіншіден, білім парадигмасының өзгеруі кәсіби білім, біліктілік пен дағдыға маманның дайындығын қалыптастырудың, ойлаудың әдіснамасын дамытудың қажеттілігін көрсетеді, үшіншіден, ізгілікті және әлемдік интегративті үрдістер тенденциясы алдымен көпмәдениетті тұлғаны қалыптастырудың қажеттілігін айқындайды. Бауыржан Момышұлының сөзімен айтсақ, мұғалім «болашақтың баласын да, данасын да, ғылымын да өсіреді». Сондықтан, қазіргі қоғам болашағының данасын өсіру үшін мұғалімнің өзі де дәстүрлі сабақ беру әдістерін

өзгертіп, жаңа формацияның мұғалімі болуға жан-жақты бетбұрыс жасауы керек.

Жаңа формацияның мұғалімі деген кім? Жаңа формацияның мұғалімі – жаңа заманға сай өзгерген мұғалім. Қазақстан Республикасының білім беру Тұжырымдамасында: «Жаңа формацияның мұғалімі – кәсіптік дағды мен педагогикалық дарыны қалыптасқан, жаңалыққа жаны құмар, рухани дүниесі бай, шығармашылықпен жұмыс істейтін тұлға», – деп нақтыланып көрсетілген [1]. Ал жаңа формация мұғалімін қалыптастыруға қойылатын негізгі талап – жаңа технологияларды меңгеру болғандықтан, жаңа формация мұғалімі кәсіби шеберлік пен бірнеше құзіреттілік түрін игеруге міндетті. М.Чошанов кәсіби құзырлықты «кәсіби шеберлік деңгейі жүйесінде орындаушылық пен жетілдірушілік арасында аралық мәнге ие болуы» деп түсіндіреді. **Біріншіден**, құзырлық нақты жағдайда ұтымды қолдану үшін жаңа ақпаратты меңгеріп, үнемі білімді толықтыруды ұсынады. **Екіншіден**, құзырлық тек білімді меңгеруге ғана емес, білімге байланысты міндеттерді шешуге әлеуетті дайындықты көрсетеді. Сондықтан компетентті маман жағдайға байланысты сай келетін әдістерді қолдануы тиіс. Ал әдістердің икемділігі құзырлықтың маңызды сапасы болып табылады. **Үшіншіден**, компетентті адам сыни тұрғыдан ойлауды меңгерген болуы қажет. Сонымен құзырлық ұғымының мазмұны төмендегі негізгі белгілерден тұрады:

- білімнің жұмылдырылуы, білімді пайдалана білуі;
- әдістердің икемділігі;
- сыни ойлауы;
- шешімді қабылдау іскерлігі, біліктілігі.

#### **Ұстаз тұлғасының моделі**

##### **Кәсіби шеберлік**

1. Жаңашыл түрлендірулер мен шығармашылық қызметке дайындығы.
2. Оқу-тәрбие үрдістеріне, балаларға жаңаша қарауды меңгерту.
3. Танымдық іс-әрекеттің мәдениеті.
4. Педагогикалық үрдіс пен ой еңбегінің нәтижесіне объективті талдау жасау.
5. Болжауға, жоспарлауға, диагностикалауға, мониторингілеуге қабілеттілік.
6. Зерттеушілік дағдыларының дамуы.

##### **Тұлғалық қасиеттері**

1. Жоғары азаматтық, белсенділік пен әлеуметтік жауапкершілігі.
2. Ізгілікке бағытталғандық, рухани қажеттіліктер.
3. Оқушыны тұлға ретінде тануға және сендіре білу қабілеттілігі, оның күшіне деген сеніміне жәрдем жасай білу.

4. Зиялылық.
5. Қарым-қатынас жасау мәдениеті, сөйлеу мәдениеті.
6. Жаңашылдық сезімі.
7. Эмоцианалды байсалдылық.
8. Жауаптылық, еңбек сүйгіштік.

##### **Құзырлық (біліктілік)**

1. Өзі оқытатын пән бойынша педагогикалық, психологиялық, теориялық білімінің жоғары деңгейі.
2. Үздіксіз білім алуға деген қажеттілік.
3. Технологиялық білім мен білікті, бірлікті игеру.
4. Педагогикалық міндеттерді тиімді шеше білу.
5. Шығармашылық, шеберлік.

##### **Өнімділігі**

1. Педагогикалық мақсатты іс-әректтердің бірізділігінің көмегімен берілген уақыт ішінде оқушылардың барлығына қатысты жоспарланған нәтижеге жету.
2. Педагогикалық мәдениеттің жоғары деңгейі.
3. Оқушылардың танымдық қызығуы мен интеллектуалдық біліктерін дамыту.

Педагог өз қызметіне қатысты инновацияларды, технологияларды, өзгерістерді жақсы меңгерген болуы қажет [6, 25 б.]. Сонымен қатар, қазіргі кезде мұғалімге деген дәстүрлі көзқарастар өзгерді. Кез келген педагог кәсіби және тұлғалық өсудің бірден бір жолы – кәсіби өзін-өзі жетілдіру екенін түсінгені дұрыс. Ұстаздың жеке тұлғалық қасиеттері педагогикалық іс-әрекеттің ішкі мазмұнын құрап, шебер-ұстаз болып қалыптасуға аса қажет. Қазіргі таңдағы көптеген педагогтар өзінің кәсіби жетілуіне көп мән бермейді. Оны әртүрлі жағдайлармен байланыстырып жатады. Егер педагог өзінің жалпы педагогикалық біліміндегі, өзі оқытатын ғылым негізі бойынша біліміндегі кемшілік тұстарын байқамаса, өз педагогикалық құралының жеткіліксіздігін көрмесе, оның кәсіби өзін-өзі жетілдіруі мен өзін-өзі тәрбиелеуі тіптен мүмкін емес деп айтуға болады. Өзін-өзі кәсіби жетілдіру мен дамытуға кіріспес бұрын, педагог өз іс-әрекетінің қандай да бір өткен кезеңіне талдау қорытындыларын жасап отыруы керек. Сонымен қатар өз іс-әрекетін жақсартуға байланысты жасалған қызметтес адамдардың нұсқауларын ескеруі қажет. Кәсіби іс-әрекетінде нақты жетістіктерге жете білген педагогтардың тәжірибесіне сүйенсек, кәсіби өзін-өзі жетілдіруді өзінің педагогикалық іс-әрекетіндегі жетістіктер мен кемшіліктердің себеп-салдарларын терең талдаудан бастау қажет екендігіне көзіміз жетеді. Өз әрекетінің үрдісі мен нәтижелерін талдай отырып, оқытушы рефлексия жасайды. Рефлексия (лат. сөзінен аударғанда *reflexio* – өткенге сүйену) – толғану, өз-өзін байқау, өзін-өзі тану [7]. Кәсіби сана-сезім өзін-өзі тану негізінде қалыптасады. Осының нәтижесінде педагог білім беру үрдісінің заңдылықтарын түсініп, педагогикалық шеберлікке бір адым болса да жақындай түседі. Он тоғызыншы ғасырдың ұлы неміс ғалымы, педагог Адольф Дистервег педагогтардың білімі мен тәрбиесіне үлкен мән берген. Оның осы мәселе бойынша жарық көрген еңбектері де бар. Ол: «Педагог өз тәрбиесі мен білімін жетілдіру бойынша жұмыс жасап жүрген кезде ғана басқаларды шынайы тәрбиелейді және білімдендіреді» деп салмақты ой тастаған еді. Үйренбейтін, оқымайтын, ғылыми жетістіктерді күнделікті біліп отырмайтын педагог артта қалады деу аз болады: ол артқа тартып, оқу мекемесінің алдында тұрған міндеттерді шешуді қиындатады, педагогикалық ұжымның жалпы қозғалысына кедергі келтіреді. Ұлы орыс педагогы Константин Дмитриевич Ушинский мұғалімдердің педагогикалық іс-әрекетін жан-жақты зерттегендердің бірі. Ол былай деген еді: «Мұғалім өзі үйреніп, оқып жүргенде ғана өмір сүреді» [5, 12 б.]. Бұдан өз кәсібилігін жетілдіру мақсатында үнемі оқып, үйреніп отыратын мұғалім ғана өз іс-әрекетінен ләззат алып, өмір сүре алады дегенді ұғынуға болады. Егер кәсіби сана-сезім іске деген жағымды эмоционалды қарымқатынаспен, өз еңбек саласына деген мақтаныш сезімімен ажарланса, бұл іс үшін де, адамның өзі үшін де оңтайлы болады. Осындай ой тастаған ғалымдардың бірі Д.С. Лихачев: «Оқып, үйрену әрқашан керек. Барлық ұлы ғалымдар өмірлерінің соңына дейін оқытып ғана қойған жоқ, өздері де оқыды. Оқуды тоқтатсаң – басқаларды оқыта алмайсың. Білім күннен күнге өседі және қиындай береді» деп бекер айтпаған. Педагогтың өзін-өзі бағалауын қалыптастырудың басты тәсілі – ол, өзінің нәтижелерін тұлға және педагог әрекетінің идеалымен салыстыра өлшеу. Мұндай жұмысты ерте, әу бастан бастаған дұрыс. Кәсіби идеалды қалыптастырудың ең жеңіл, әрі тиімді тәсілі өзін-өзі білімдендіретін арнайы әдебиеттерді оқу, өзінің идеал педагогын табу мақсатында ұлы педагогтардың өмірімен және шығармашылықтарымен танысу. Бұл – оның өзін-өзі тәрбиелеудің тиімділігінің басты шарты. Бұл орайда үлгі боларлық идеал образын тапқан дұрыс. Л.Н. Толстой мынандай ережелерді орындау өте маңызды деп санаған: «Белгіленгенді, ешқандай сылтаусыз міндетті түрде орындау. Орындаған екенсің, оны жақсы деңгейде орында. Кітапқа түртіп қоюдың орнына өзің жадында сақта, еске түсір, сөйтіп, ақыл-есіңді үнемі мүмкіндігінше жаттықтырып отыр».

Өзін-өзі тәрбиелеу үрдісінің сыртқы факторының біріне педагогикалық ұжымды жатқызуға болады. Егер педагог қызметтестері шығармашылық ізденіске жоғары назар аударып, оның тапқырлығына, жаңалықтарына шынайы қуанатын, педагогтың кәсіби

жоғарылауын қалайтын педагогикалық ортаға түссе, кәсіби идеалдың талаптарына сәйкестенуге тырысады. Ал керісінше, педагогтар арасында ұжымшылдық жоқ болса, шығармашылық ізденіске немқұрайлы қараса, өзін-өзі жетілдіруге деген қажеттілік жоғалады. Осындай құбылыс оқу орнының жетекшілеріне де байланысты. Педагогтың өзін-өзі білімденуі мен өзін-өзі жетілдіруіне деген қажеттіліктің болуы тікелей басшылыққа қатысты. Егер басшылар педагогтың жеткен жетістіктеріне шынайы қуанып, оны қолдап, ынталандырса, педагог тағы өзін-өзі тәрбиелеу қажеттілігі арта түседі. Келесі бір маңызды фактор – ол, уақыт. Ол педагогқа көркем әдебиетті, аралық басылымдарды оқу, мұражайларға, театр мен көрмелерге бару, танымдық фильмдер мен телебағдарламаларды көру және арнайы, психологиялық-педагогикалық әдебиеттерді оқу үшін қажет. Ол фактордың тиімді жүзеге асуы тікелей педагогтың өзіне байланысты. Егер педагог күн тәртібін ұтымды жоспарлай білсе, уақытты үнемді пайдаланса, өзін-өзі білімдендіру үрдісін дамыта алады.

Тұңғыш Президентіміз – Елбасы Нұрсұлтан Назарбаев: «Ғасырлар мақсаты – саясиэкономикалық және рухани дағдарыстарды жеңіп шыға алатын, ізгіленген ХХІ ғасырды құрушы іскер, өмірге икемделген, жан-жақты жеке тұлғаны тәрбиелеп қалыптастыру», – деп бекерге айтпаған [1]. Ол үшін қазіргі таңда осыған сай жан-жақты, кәсіби дамыған, педагогикалық шеберлігі мықты тұлғаны қалыптастыру қажет деп айтқан болатын. Сондықтан да, педагог өз жұмысын, өзінің нәтижелерін талдай отырып, педагогикалық жетістіктерін жалпылай және жүйелеп, өзінің мүмкіндіктерін дұрыс бағалап және қиыншылықтарды жеңу тәсілдерін көре білуі керек, сонымен қатар одан да жоғары нәтижелерге қол жеткізуге тырысуы қажет. Өз-өзімізді кәсіби дамыту да, тәрбиелеп жетілдіру де өз қолымызда. Алдымызда қол жеткізетін – мақсат, іске асыра алатын – мүмкіндік те, жағдай да бар. Тек осыны дұрыс жолға салып, биік шыңдардан көрініп, жетістіктерге жеткізетін жастарымыз көбейе берсін.

#### **Әдебиеттер тізімі:**

1. Қазақстан Республикасы біліктілікті арттыру жүйесін дамытудың 2015 жылға дейінгі тұжырымдамасы. 2004 ж.
2. Жұмабаев М. Педагогика. – Алматы. 1992.
- 3.«Практическая Монтессори-педагогика» Елена Хилтунен – <http://www.labyrinth.ru/books/255267/>
4. Оқыту ізденіс ретінде және ізденіс оқыту ретінде. \сын тұрғысынан оқыту әдістемесі \ С. Мирсеитова. – Қарағанды, 2011.
5. Роберт И.В. Современные информационные технологии в образовании: дидактические проблемы, перспективы использования/ И.В. Роберт/ М: Школа- Пресс, 1994.
6. Глазов Б.И., Ловцов Д.А. Компьютеризированный учебник – основа новой Информационно-педагогической технологии. // Педагогика. – 1995.
7. Маркова.А.К. Кәсіби құзыреттіліктің даму деңгейі // 2009.

### **НЕПРЕРЫВНОЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЕ РАЗВИТИЕ ПЕДАГОГОВ В ФОРМАТАХ ЭФФЕКТИВНЫХ ПРАКТИК**

*Золотарёва Инна Александровна,*  
мастер производственного обучения,  
Костанайский индустриально-педагогический колледж, г. Костанай

#### **Аннотация**

Өзектілігі: Білім беуді модернизациялаудың заманауи процестері мұғалімнің жеке, шығармашылық және кәсіби әлеуетін өзектендіруді талап етеді, сондықтан жеке тұлғаның кәсіби және шығармашылық езін-езідамыту туралы көп айтады,бұл өзін-өзі саналы түрде сапалы өзгерту қажеттілігімен сипатталатын жеке қасиет ретінде түсініледі қызмет субъектісі және кәсіби позицияны қалыптастыру.